

Feigheten brer seg

Vi har ikke hatt noen skikkelig riksantikvar siden Stephan Tschudi-Madsen. Han var dr. philos. i kunsthistorie og en doktorgrad i kulturhistoriske fag burde være et minstekrav til en moderne riksantikvar. Solid fagkunnskap er en nødvendig forutsetning for et troverdig kulturminnevern. Tschudi-Madsen hadde bakgrunn, tyngde og kunnskap. Dessuten var han glad i mennesker og hadde mot og kraft til å tale makt og kapital midt i mot. Velger du derimot dilettanter med et usvikelig dårlig skjønn, får du en holdbarhetsdato på forvaltningens legitimitet og autoritet. Det er mer alvorlig enn som så.

Tekst: Harriet Eide Foto: Daniel E. Skuteig.

Det er Sjur Harby (47) som sier dette, kjent for dette bladets lesere som en skarp og kunnskapsrik spaltist.

Han er utdannet arkeolog med fartstid fra blant annet Hedmark fylkeskommune, Norsk institutt for jord- og skogkartlegging og fra Riksantikvaren. I dag er han sjølgående og ikke minst kjent i fagmiljøet for sine kritiske ytringer om vårt kulturminnevern.

Han startet selskapet Disen Kolonial, oppkalt etter kolonialbutikken som faren hans hadde på Hamar. I dag er varene byttet ut med rådgivning, skribent- og foredragsvirksomhet. Dertil driver han Breidablikk (vidsyn), et nasjonalt forum for kulturarv, med fortløpende seminarer landet rundt.

Harbys base er et vakkert innredet kontor i Bøndernes Hus på Løten. Huset, som ble tegnet i av funksarkitekten Finn Poppe i 1930-årene, ble en bauta over

bondekulturen; målsaken, bondesaken og folkemusikk- og dans, samtidig som det var et samlingssted for bygda. For noen ganske få år siden sto også dette huset på rivningslista. I lokalmiljøet så mange på bygningen som noe gammalt ræl. Etter hvert som historien og kvaliteten i huset ble kjent og akseptert ble det flere og flere som forsto verdien av gamle «Bønsden».

Sjur Harby var en av flere som klarte å redde det. Og i dag er Bøndernes Hus på mange måter et synlig bevis på Sjur Harbys mangesidige virksomhet.

Dertil kjøpte han for noen år siden et slitent tømmerhus fra 1850-årene på Løten som han og en venn har restaurert. I dag en kostbarhet i Løtens bygningsmasse, både gjennom eksteriøret og interiøret. Beliggende i et harmonisk landskap, der også hagen bærer fortida i seg gjennom historiske roser og stauder. Nordengen, som plassen heter, er etter hvert presentert i flere tidsskrift, også utenlandske, og

står som en scenografi over Sjur Harbys kunnskap og pågangsmot, og evne til gjenbruk.

Da huset sto ferdig restaurert etter antikvariske prinsipper, hadde han bare fylt én søppelsekk. Nordengen er også et vitnesbyrd over grunnfjellet i Sjur Harbys kulturminnearbeid. For ham er de bygningene som forteller historien på småstedene og som skaper vår hverdag, like viktig som de store signalbygningene.

- Hvis vi lar det skure vil en stor del av dagens driftsbygninger, for eksempel den rødmalte enhetslåven, snart være borte fra det norske jordbrukslandskapet. Utviklingen går i et rasende tempo. Våningshus som ikke bebos, følger samme vei. Dette er et nasjonalt anliggende og handler like mye om inntektsgrunnlaget for bønder og dagens skattelovgivning, som om kulturminnevern og reiseliv. Sviktende materialkvalitet og mangelen på tradisjonell håndverkskompetanse bidrar også med sitt, sier

Jeg får gjort mye mer for faget mitt nå. Jeg står fritt og kan si og mene hva jeg vil, sier Sjur Harby, i dag sjølgående kulturminneverner, utdannet arkeolog, tidligere ansatt hos Riksantikvaren.

Sjur Harby.

- Samtidig viser det seg at bygninger med antikvarisk verdi som blir satt i stand øker betydelig i verdi. Vi har sett flere eksempler på det her over Hedemarken. Det er jo også en helt annen kvalitet i bunnen på gamle bygninger, i motsetning til ferdihus som i dag selges med 30 års garanti. Det skal liksom være betryggende og et kvalitetstegn. 30 års garanti! Et hån mot den norske bygningsarven og mot huskjøpere. Trelast fra de store kjedene har ofte dårlig kvalitet. Dagens byggvarehus kan du ha for meg.

- Mange mennesker skjønner ikke hvilke verdier som skjuler seg i kulturarven. Dette skyldes kunnskapsløshet, fortsetter Sjur Harby som mener at også folkeopplysning burde være en vesentlig del av Riksantikvarens oppgave og ansvar. Det forutsetter imidlertid kunnskap og ektefølt engasjement.

- De praktiske skolefagene, forming,

sløyd og matstell er nesten borte fra grunnskolen, samtidig som vi ikke lenger har den samme styrken i overføring av kunnskap mellom generasjonene. Se hva en bestefar vet om familiehistorien og fortida i forhold til barn og barnebarn. Allmennkunnskapen utvannes, både ute blant folk og i forvaltningsapparatet. Men uten den er vi ikke i stand til å forstå våre

*Når store ting står på spill
sprer redselen seg,
og man sitter musestille og
håper at det går over. »*

omgivelser. En stol er en stol for folk flest, og når den ikke lenger fungerer optimalt, kaster vi den. Lenger kommer vi ikke når vi ikke har kvalitetsforståelse og kunnskaper. Gjenstander og bygninger går fløyten

over en lav sko landet rundt. Og, jeg hører bare ord, men ser ingen handling som forhindrer at denne utviklingen fortsetter.

- Du er kritisk til kulturminnevernet i dine spalter i dette bladet, blant annet til flyttingen av Nasjonalgalleriet?

- Viktige signalbygg vil bli etterlatt som tomme skall. Hva skjer? Gjennom den totale fredningen av Arne Korsmos hus i Planetveien i Oslo, freder vi også 85 sofa-puter. Samtidig lar Riksantikvaren Munch-salen i Nasjonalgalleriet fare. Jeg forstår det ikke. Gang på gang ser vi at Riksantikvaren viker unna i store, prinsipielle saker. Hva holdt på å skje med Korsmo og Aaslands Villa Dammann i Oslo? Det ble gitt carte blanche til ødeleggende bebyggelse på naboeiendommen. Byantikvaren reiste ikke en gang på befaring, og vernemyndighetene glemte å oppgi at eiendommen var fredet. Og dette skjer uten nevneverdige reaksjoner i pressen. Det er derfor gledelig at avisspal-

Bøndernes Hus på Løten, tegnet av funksionarkitekten Finn Poppe i 1930-årene, var like ved å bli revet. Nå en restaurert praktbygning og et synlig bevis på Sjur Harbys mangesidige virksomhet.

tene nå omsider fylles med annet enn substansløs propaganda fra en taletrengt riksantikvar.

Kulturminnevernet er mer synlig enn noensinne, samtidig som det spriker i alle retninger. Motforestillingene uteblir. I Villa Dammann-saken, som handler om et nasjonalt klenodium, er det eieren, Erling Kagge, som fører fredningskampen sammen med Fortidsminneforeningen. Det ser ut som om det ender godt, men det er ikke Riksantikvarens eller Byantikvarens fortjeneste. Dette bør være et paradoks for landets politikere som har gitt forvaltningen de nødvendige hjemler til å utøve sin gjerning.

- Du har beskyldt våre antikvariske myndigheter for å være feige?

- Feigheten brer seg innover i kontorene. Når store ting står på spill sprer redselen seg, og man sitter musestille og håper at det går over. Man tier simpelthen stille. Det står i sterk kontrast til myten riksantikvar Jørn Holme har skapt om seg selv gjennom sitt engasjement i Bjørvika.

Vi reiste til Løten for å treffe Sjur Har-

by, der han nå har kontoret sitt i Bøndernes Hus.

Han tok i mot oss på jernbanestasjonen. I den gamle stasjonsbygningen forenes NSB-tjenester, som billettsalg og ruteoppløsninger, med innbydende kafévirksomhet. Lokale mattradisjoner av lokale råva-

«Signaleffekten av Bøndernes Hus er uvurderlig, for meg som kontoradresse og for Løten som sted»

rer serveres ved små hyggelige bord i det trivelige lokalet. Jo da, du kan få caffè latte også. Men her kalles det «ænsjles» kaffe.

Jernbanestasjonens mangfold blir et lite bilde på hele Løtens varierende allsidighet. Her drives alternativt og økologisk landbruk som har tiltrukket seg hospitantter fra hele Europa.

- Dermed får vi et ressurssterkt og ro-

bust miljø, der det tenkes nytt og annerledes. I Løten er takhøyden stor. Lokalsamfunnet står seg på gjensidig påvirkning, sier Harby.

- Så snart det er ledig gammelt hus her med kvaliteter, prøver jeg å finne kjøpere fra Oslo eller andre steder som også kan gi noe nytt til mangfoldet.

Fra jernbanestasjonens velsmakende hjertelighet, blant annet lefse med hjemmelaget pultost, spaserer vi over veien til Bøndernes Hus som kunne gitt bygda skam hvis tankeløsheten hadde endt med riving.

Et staselig hus med historie i veggene, utstyrt med scene, snorloft, storkjøkken og kafé som i dag drives på dugnad. I storsalen, tegnet under påvirkning av fortidas urbane kinokultur, framføres konserter og teaterforestillinger. Og det var et gedigent veggmaleri som reddet huset fra rivning. Bak mørkebrunt panel åpenbarte det seg et maleri, skapt i 1930-årene av Paul Lillo-Stenberg (bestefaren til Lars Lillo-Stenberg.) Et bonderomantisk bilde, der menneskene i hedmarks-drakter dan-

Sjur Harby kjøpte Nordengen, et slitent tømmerhus fra 1850 årene, som etter restaurering er blitt en kostbarhet i Løtens bygningsmasse

ser seg gjennom et skoglandskap.

- Nasjonalgalleriet kom på befarings. Riksantikvaren satte seg på sidelinjen. Områdets politiske historie i mellomkrigstiden gjør denne bygningen verdifull, også i en nasjonal sammenheng. Nasjonalgalleriets vurdering av maleriet bidro nok til at huset ble reddet.

- Signaleffekten av Bøndernes Hus er uvurderlig, for meg som kontoradresse og for Løten som sted, påpeker Sjur Harby.

Hans interesser innen kulturminnevern har et stort spekter. Fra Norske Akevitters Venner til Breidablikk-seminarene, der han presenterer ulike tema gjennom anerkjente fagfolk.

Umiddelbart kan det virke litt jålete at han er engasjert i akevitt, inntil man får høre om kampsaken. Harby er redaktør for foreningens blad, «AquaVIT».

- Akevittproduksjonen kunne ha forsvunnet fra landet. I dag er den en beskyttet vare: Den må være laget av norsk sprit, brent av norske poteter og den skal fatmodnes i minimum seks måneder. Organisasjonen har vokst fra 100 medlem-

mer i 1999 til 7000 i dag. Det sier noe om potensialet i norsk kulturarv.

Sjurs interesse for kulturminner, skyldes lesevanskene han hadde som barn.

- Jeg lærte ikke å lese før i tredje klasse. Ingen merket det fordi jeg var drivende god til å lære utenat. Da det ble oppdaget fikk jeg hjelpelærere, både hjemme og på skolen. En leste Grimbergs verdenshistorie med meg. Det var så spennende at jeg begynte å lese alene, særlig inkaenes historie opptok meg veldig. Da bestemte jeg meg for å bli arkeolog.

- Du selv som Riksantikvar?

- Det ville aldri komme på tale. Jeg sluttet hos Riksantikvaren fordi det ikke var noe morsomt der lenger. Jeg får gjort mye mer for faget mitt nå. Jeg står fritt og kan tenke, skrive og si hva jeg vil. Jeg slipper kravene til en misforstått institusjonslojalitet som ville ha kvalt meg og som dreper all livsglede.

UREDD

Kristine Kaasa Moe, cand. philol, styreleder og daglig leder i Prestegårdslåna har dette å si om Sjur Harby og arbeidet han gjør for kulturminnevernet gjennom firmaet Disen Kolonial og seminarrekken «Breidablikk».

- Alt for ofte ser det ut til at mennesker som er satt til å skulle forvalte vår felles kulturarv, egentlig ikke er opptatt av kulturminnevern. De synes å ha en langt større interesse av å utnytte sine posisjoner i privat øyemed. Dette er ille, og ødelegger kolossalt, både kulturarv og mennesker.

- Kulturminnevernet trenger flere som Sjur Harby. Han våger å si ifra, der andre ikke tør. Sjur Harbys seminarrekke «Breidablikk», er en svært viktig formidler av fagkunnskap. Seminarene gir en fin mulighet til åpen samtale og debatt. På disse fagdage kan man også få direkte kontakt med dyktige fagpersoner, og andre kulturvernere. Temaene er varierte og viktige.